

Profesor Kazimierz Polański jako slawista i anglista (dorobek anglistyczny)

W powszechnej świadomości prof. dr hab. Kazimierz Polański jest znany jako slawista, co między innymi zaznaczył prof. Janusz Arabski w laudacji wygłoszonej z okazji nadania Profesorowi przez Uniwersytet Śląski doktoratu honorowego: „[...] wybitnemu slawistcie i językoznawcy” (*Kazimierz Polański. Doctor...* 2008, s. 15). Świadczy o tym również Jego ścieżka rozwoju naukowego. Ukończył on bowiem studia slawistyczne na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1955 r. Tam też się doktoryzował w 1961 r. na podstawie rozprawy pt. *Morfologia zapożyczeń w języku polabskim*; także na UJ uzyskał stopień doktora habilitowanego, przedstawiając w 1967 r. monografię zatytułowaną *Składnia zdania złożonego w języku górnołużyckim*. Kolejne awanse również w regularnych 6-letnich odstępach następowały także na podstawie prac slawistycznych.

Niemniej jednak, jeśli spojrzymy na bibliografię książek i artykułów Profesora, to okaże się, że spośród 110 pozycji 18 dotyczy bezpośrednio lub pośrednio badań z zakresu lingwistyki amerykańskiej, co stanowi blisko 20% Jego dorobku naukowego. Z tego powodu wydaje się uzasadnione, aby pokrótce omówić te mniej znane dokonania Pana Profesora.

Jego zainteresowania anglistyczne z pewnością mają korzenie w czterokrotnych pobytach w Stanach Zjednoczonych (roczny w latach 1969/1970 oraz trzy nieco późniejsze semestralne kontrakty) na Uniwersytecie w Yale w charakterze profesora wizytującego. Prowadził On tam zajęcia z językoznawstwa ogólnego i słowiańskiego. Podobnej tematyki dotyczyły wykłady wygłoszone między innymi na takich uniwersytetach, jak: Harvard University, University of California w Los Angeles i University of California w Berkeley czy University of Chicago. Dzięki tym pobytom Kazimierz Polański zetknął się z nowym kierunkiem badań, jakim była gramatyka trans-

formacyjno-generatywna i temu zagadnieniu poświęcił sporo prac, które śmiało można uznać za anglistyczne, o czym będzie mowa poniżej.

Również na polu organizacyjnym, na którym, jak wiemy, był przez całe życie niezwykle aktywny, dał się poznać jako anglista. Otóż w latach 1968–1973 pracował na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, gdzie pełnił funkcję wicedyrektora Instytutu Filologii Angielskiej. Natomiast od 1973 r. do 1990 r. związał się na pierwszym etapie z Uniwersytetem Śląskim, na którym objął stanowisko dyrektora zorganizowanego przez siebie Instytutu Filologii Obcych, a później – po reorganizacji Instytutu w 1975 r. – został powołany na stanowisko dyrektora Instytutu Filologii Angielskiej i Językoznawstwa Ogólnego. W tym okresie prowadził także zajęcia dla studentów anglistyki, slawistyki i germanistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Przechodząc do omówienia bardziej szczegółowo anglistycznego dorobku Kazimierza Polańskiego, pragnę zwrócić uwagę na Jego zainteresowania językoznawstwem amerykańskim widoczne już przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych. Polański znał bowiem język angielski, co w owych czasach nie było częste i dzięki temu miał dostęp do anglojęzycznych publikacji. Świadczy o tym Jego wystąpienie w Komisji Językoznawstwa PAN, Oddział w Krakowie, gdzie w 1964 r. wygłosił referat zatytułowany *Metoda transformacyjna w gramatyce generatywnej*. Streszczenie tego wystąpienia ukazało się w *Sprawozdaniach Komisji Językoznawczej PAN* w 1965 r. Kolejne dwa artykuły przybliżające polskiemu czytelnikowi gramatykę transformacyjno-generatywną zostały również opublikowane przed wyjazdem do USA.

Nie jest moim celem streszczanie wszystkich prac, w których K. Polański przedstawiał i komentował amerykański(e) model(e) opisu języka, jak i jego zastosowanie do opisu polszczyzny. Jak wiadomo, model ten został zaproponowany do opisu angielszczyzny, a więc języka analitycznego. Z czasem zaczęto go stosować do opisu innych języków (również spoza rodziny indoeuropejskiej), ale z pewnością publikacje z lat 1965–1977 były prekursorskie w zastosowaniu i ukazaniu walorów, jak i niedociągnięć modelu Chomskiego w relacji do opisu polszczyzny. Jak bowiem napisał prof. Roman Laskowski w recenzji doktoratu *honoris causa* Polańskiego:

Profesor Polański wykazał walory generatywnego modelu także dla analizy słowiańskiego materiału językowego. Istotne jest nowatorstwo w adaptacji teorii gramatyki generatywnej do słowiańskiego materiału językowego. Model transformacyjno-generatywny zbudowany dla potrzeb opisu języka angielskiego i pierwotnie odwołujący się wyłącznie do angielskiego materiału językowego wymagał istotnych przemyśleń i rewizji w zastosowaniu do języków słowiańskich odznaczających się bogatym systemem przypadkowym. Ukazanie kierunków modyfikacji tej teorii lingwistycznej, narzuconych przez strukturę języków słowiańskich o bogatej fleksji imiennej, jest w niemałym stopniu zasługą Profesora. Ukoronowaniem tych badań stał się 5-tomowy *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich* (1980–1992), opracowany z inspiracji i pod redakcją Profesora. Jest to jak dotąd jedyny tak obszerny słownik syntaktyczny (walencyjny) języka słowiańskiego. Jest to zarazem pierwsze w literaturze polonistycznej syste-

matyczne opracowanie bogatego materiału językowego z punktu widzenia składni leksykalnej. Słownik stał się wzorcem na przykład dla podobnego opracowania składni czasownika macedońskiego (Kazimierz Polański. *Doctor...* 2008, s. 44).

Kazimierz Polański również poddawał krytyce pewne założenia gramatyki generatywnej zarówno w jej wczesnej fazie rozwoju, jak i w późniejszej, o czym świadczą daty poniżej zacytowanych przykładowych artykułów. Dotyczyły one funkcji i miejsca transformacji (*Gramatyki generatywne a metoda transformacyjna* 1966, *The Place of Generative Grammar* 1970, *Some Remarks on Transformations* 1986), struktur wyjściowych (*Pojęcie struktur wyjściowych i ich rola w składni* 1967), modalności (*Sentence Modality and Verbal Modality in Generative Grammar* 1969), struktury głębi (*Notes on Functional Properties of Deep Structure Categories* 1972, *On the Notion Underlying Structure as Used in Various Theories* 1990) czy wreszcie poprawności językowej (*Some Remarks on the Correctness of Language* 1999). Warto nadmienić, iż prace te były wielokrotnie cytowane w literaturze światowej.

Inną zasługą Pana Profesora było wprowadzenie polskiej terminologii związanej z gramatyką transformacyjno-generatywną, jak na przykład: *znacznik frazowy*, *drzewo derywacyjne*, *składnia kreskowa*, *teoria śladowa*, a także zwrócenie uwagi na prace polskich badaczy, którzy posługiwali się koncepcją transformacji, np. Kuryłowicza z 1933 r. (*Some Remarks on Transformations* 1986) czy Ajdukiewicza z 1960 r. (*Gramatyka transformacyjno-generatywna a inne teorie języka* 1971), choć uwagi tego ostatniego jako logika mają nieco inny charakter, gdyż nie odnoszą się do języka naturalnego.

Ponadto, warto podnieść tu wysiłek K. Polańskiego włożony w redakcję naukową *Aspects of the Theory of Syntax* Noama Chomskiego (1965), która to praca została przetłumaczona przez Ireneusza Jakubczyka i wydana pod tytułem *Zagadnienia teorii składni* w 1982 r. Książkę tę poprzedza wstęp autorstwa Pana Profesora. We wstępie tym przedstawia On różnicę pomiędzy modelami zaproponowanymi w *Syntactic Structures* z 1957 r., a tym z przetłumaczonej książki. W tzw. standardowym modelu w wyniku krytycznych publikacji, które się ukazały w Stanach po 1957 r., Chomsky włączył komponent semantyczny. Ponieważ książka ta została bardzo późno przetłumaczona na język polski, Polański wspomina we wstępie o kolejnych propozycjach opisu języka, które się pojawiły w amerykańskiej lingwistyce po 1965 r., a więc o standardowej wersji rozszerzonej oraz o semantyce generatywnej.

Do zupełnie innej kategorii publikacji anglistycznych trzeba zaliczyć dwa artykuły, które wpisują się w nurt angielsko-polskich badań kontrastywnych. Są to: *Intensions, Extensions and Contrastive Grammar* (1985) oraz *Idiomatic Expressions and Contrastive Studies* (1999). O ile pierwszy z nich ma charakter teoretyczny, o tyle drugi, jak wskazuje tytuł, stanowi studium kontrastywne dotyczące rozmaitego typu wyrażen idiomatycznych w angielszczyźnie i różnych rodzajów frazeologizmów

w języku polskim. Wiadomo, że ich znaczenia nie są sumą poszczególnych jednostek tworzących czasowniki frazowe bądź idiomy w języku angielskim lub frazeologizmy w polszczyźnie. Funkcjonują one bowiem jako pojedyncze wyrazy, np. *behind the time* ‘zaczofany’ lub jako zdania, np. *I see* ‘rozumiem’, których znaczeń, podobnie jak słownictwa, trzeba się nauczyć.

Wydaje się, że pokrótce omówiona tu działalność organizacyjna, jak i publikacyjna zezwalają na uznanie Profesora Kazimierza Polańskiego również za anglistę i chyba za takiego także sam się uważał.

Elżbieta Mańczak-Wohlfeld,
Uniwersytet Jagielloński, Kraków

Literatura

- Chomsky N., 1957, *Syntactic Structures*, Mouton, The Hague.
Chomsky N., 1965, *Aspects of the Theory of Syntax*. The Massachusetts Institute of Technology Press. Cambridge, Massachusetts.
Kazimierz Polański. *Doctor Honoris Causa Universitatis Silesiae*. 2008. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego. Katowice.

Wykaz publikacji anglistycznych prof. dra hab. Kazimierza Polańskiego

- Metoda transformacyjna w gramatyce generatywnej*. „Sprawozdania z Posiedzeń Komisji Naukowych PAN, Oddział w Krakowie” 1965, s. 365–369.
Gramatyki generatywne a metoda transformacyjna, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1966, nr 24, s. 109–122.
Pojęcie struktur wyjściowych i ich rola w składni, „Biuletyn Fonograficzny” 1967, nr 8, s. 95–104 (artykuł przedrukowany w: *Problemy składni polskiej. Studia, dyskusje, polemiki z lat 1945 – 1970*, wybór i wstęp A. M. Lewicki, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1967, s. 208–219).
Sentence Modality and Verbal Modality in Generative Grammar, „Biuletyn Fonograficzny” 1969, nr 10, s. 91–100.
The Place of Generative Grammar in Present Day Linguistics, „Studia Anglica Posnaniensia” 1970, nr 2, s. 19–29.
Gramatyka transformacyjno-generatywna a inne teorie języka, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 1971, nr 28, s. 87–98.
Treść a struktura, [w:] *Językoznawstwo współczesne w teorii i zastosowaniu. Materiały sesji naukowych 3 (streszczenia referatów)*, Polskie Towarzystwo Neofilologiczne. Zarząd Okręgu Poznańskiego, Poznań 1971, s. 11–12.
Notes on Functional Properties of Deep Structure Categories, „Studia Anglica Posnaniensia” 1972, nr 4, s. 3–13.

- Some Remarks on the Nature of Linguistic Description*, „Linguistica Silesiana” 1975, nr 1, s. 7–16.
- Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich*, t. 1–5, oprac. zespołowo pod redakcją K. Polańskiego, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1980–1992.
- Wstęp* [do:] N. Chomsky, *Zagadnienia teorii składni* redakcja naukowa przekładu K. Polański, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1982 [oryginalny tytuł monografii: *Aspects of the Theory of Syntax*].
- Intensions, Extensions and Contrastive Grammar*, „Linguistica Silesiana” 1985, nr 7, s. 101–107.
- Some Remarks on Transformations*, „Trends in Linguistics. Studies and Monographs” 1986, nr 32: Linguistics across Historical and Geographical Boundaries. In Honour of Jacek Fisiak, Vol. 1: Linguistic Theory and Historical Linguistics”, Mouton de Gruyter, Berlin–New York–Amsterdam, s. 95–104.
- On the Notion Underlying Structure as Used in Various Theories*. In: *Proceedings of the Fourteenth International Congress of Linguistics*. Akademie-Verlag Berlin, Berlin 1990, s. 1038–1040.
- Idiomatic Expressions and Contrastive Studies*. In: *Festschrift für Aleksander Szulc zum 75 Geburtstag*, red. M. Kłańska, P. Wiesinger, Wien 1999, s. 471–481.
- Some Remarks on the Correctness of Language*. In: *On Language Theory and Practice. In Honour of Janusz Arabski on the Occasion of His 60th Birthday*, Vol. I, red. M. Wysocka, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 1999, s. 39–46.
- Rola generatywizmu w językoznawstwie*, „Polska Akademia Umiejętności. Komisje Historii Nauki. Monografie 4”, Kraków 2001, s. 213–221.
- Kreatywność języka a gramatyka generatywna*. In: *Spotkanie. Księga jubileuszowa dla Profesora Aleksandra Wilkonia*, red. M. Kita, B. Witosz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 93–97.